

tum ab evangelio tum ab Ecclesiae primitivae sensu ac praxi abunde refelluntur, tum a pastoribus ac doctoribus universis. Sed haec argumenta parum apud eos valent. Etenim rectius eos dixeris constituere religionem a christiana omnino diversam, nec novam quandam sectam christianam, sed potius quemdam novum Islamismum constituere. Revera quemadmodum islamitae in evangelium et in Iesum Christum, sua tamen ratione, se credere, profitentur at simul credunt etiam in Alcoranum tanquam in librum, qui Dei verbum continet, etsi Alcoranus in multis evangelio adversetur, sic Mormonitae et in evangelium credere se dicunt at simul in librum Mormonis, utpote qui verbum Dei contineat, polygamiam non secus ac Islamitae divino iure sibi permissam arbitrantur. Ecclesia haec *sanctorum* sanctis suis iam ab hac vita delicias degustandas praebet paradisi, ut dici solet, Islamitarum et Epicuraeorum. Revelationem circa polygamiae usum ac ius datam fuisse dicunt uni ex Ecclesiae primoribus, Sidney Rigdon in urbe Nauvoo, de qua supra aliquid innuimus, ac primo haec immoralis doctrina cohonestata fuit nomine *spiritualis polygamiae*, licet ex ea non *spiritus*, sed *homines* procrearentur. Publica haec morum foeditas, praeter rationes politicas ob sectae incrementa, non ultima fuit ex causis eorum quemadmodum antea ex *Missouri* ita dein ex *Illinois* per vim eiicerentur ac urbs ipsa Nauvoo deleteretur (158). Tum vero Mormones incredibili alacritate et constantia in remotissimas desertasque foede-

» que colere velint. » Demum concludit « Dicitur nos sequi Pauli monitum, » omnia credimus, omnia speramus. » *Ad original hystori, etc.* p. 411. » In hac fidei professione ne verbum quidem adest de polygamia. At solemnem praxi id postea fassi sunt huiusmodi *sancti*, quod ab initio verbis profiteri non audebant.

(158) Paulo post Mormonum emigrationem ad urbis Nauvoo reliquias devenit ex Gallis colonia Icarianorum, digni prorsus qui Mormonibus succederent; tandem anno 1850. urbs prorsus deleta est simul cum templo, cui Mormones hanc inscriptionem affixerant: The house of the Lord: built by the Church of Iesus Christ of Latter-day saints. Holiness to the Lord. *Domus Domini aedificata ab Ecclesia Iesu Christi novissimorum dierum sanctorum. Sanctitas Domino.* V. *Harpers Magazine. The Mormons. New York. 1835. vol. VI. p. 613.*

ratorum Statuum regiones immigrarunt, atque in valle, quae dicitur Lacus Salis, novi Status fundamenta iecerunt, quem *Déseret* vocant, atque illuc ex propinquis Statibus Californiae et Oregon, et ex tribubus Americae et ex protestantibus in Anglia (159) ad novam religionem conversis, sanctos congregant, qui religioso fanatismo, vitae licentia, simulque alacritate et constantia in colonia fundanda et promovenda eminent. Inter eos polygamia magis magisque exerevit, iamque non solum eam publice profitentur, verum etiam innixi libertati conscientiae crimen intolerantiae irrogant senatui Statuum Foederatorum, qui eam improbat. In ipsa urbe Washington periodica quaedam scripta publicantur, quae Mormonitarum causae inserviunt, atque in iis polygamia non modo licita asseritur, sed etiam ut medium ad beatitatem maiorem in vita futura obtinendam suadet et commendatur. Eo perventum est, ut doceant, nullam mulierem ad coelestem gloriam pervenire posse, nisi virum habeat a quo illuc, ut ipsi aiunt, introducatur; neque hominem ad perfectionem pervenire posse sine una saltem uxore, et eo sublimiorem futuram esse eius sedem in coelesti civitate, quo maiorem uxorum numerum secum feret (160). Sectae primores exemplo suo patefaciunt, quam sublimem in novo a se excogitato paradiso sedem sibi pollicere contendunt uxorum, quas ducunt, multitudine (161). Huiusmodi doctrinae, multoque magis sectae in-

(159) Si fidimus sectae relationibus Mormones anno 1837. in Regno Unito Angliae, Scotiae et Principatus Gallensis numerabant 12 pontifices (high priests) 1761. seniores (elders), 1390 sacerdotes (priests), 1226. doctores (teachers) et 682 diaconos. fideles vero novo baptismo initiatos 50,000. eoque amplius, e quibus 17,000, ad sanctos fratres in Americam emigrarunt. Plerique ex iis ex Anglia ad New-Orléans appellunt, alii ad Californiam; atque inde ad urbem Lacus Salis in *Déseret* conveniunt, ubi, si fidimus eorum patrocinatori in urbe Washington, Elder Pratt, anno 1835, iam 50,000 sancti numerabantur. V. loc. cit. p. 619.

(160) Vide *The Seer* quae publicatio est periodica singulis mensibus, in qua passim polygamiae patrocinium suscipitur.

(161) In period. *Univers* 1. Févr. 1837. haec habentur: « On lit dans l'*Echo du Pacifique* du 3 Déc. 1836. un correspondant du *San Francisco Herald* lui fournit de Fillmore city (Utah), sous la date du 15 sept. dernier, quelques rensei-

crementa effecerunt, ut modo in America quaestio de Mormonibus sub aspectu religioso, politico ac sociali non sine sollicitudine agitur. In medio solitudinum vastissimarumque regionum, quae inter montes, quos appellant saxosos, protenduntur, paucis abhinc annis nova natio exorta dici potest (162), quae religioso fanatismo, dominandi cupidine non minus quam vitae licentia Islamitas aemulatur. Quidquid sit, ut patet, Mormonum polygamia armis potius ab iis, quorum interest, quam argumentis theologis compescenda est.

Itaque Mormonibus omissis, ut revertamur ad vetustiores polygamiae patrocinatores, duo polygamiae monumenta in causae

gnements assez piquants sur la polygamie chez les mormons ; — Les membres du Conseil du Gouvernement sont au nombre de 15. Ils ne paraissent pas être d'un extérieur bien agréable, d'après la peinture qu'on en fait, et cependant ils ont ensemble 171 femmes. Les 26 membres de la Chambre des représentants ont ensemble 157 femmes et enfin les employés de cette Chambre au nombre de 5 en possèdent 22. Parmi ces derniers nous remarquons le chapelain qui en a jusqu'à 7. — A tout cela il faut ajouter les 68 femmes du Gouverneur Brigham Young (Summi nempe eorum pontificis et prophetae.) De telle sorte, que la législature et le pouvoir exécutif, en tout 45 hommes, n'ont pas moins de 120 femmes. »

Ibid. 5 Fév. 1837 exhibetur harum uxorum distributio, ut sequitur : Heber Kimbal, consilii praeses, habet uxores 57. — Daniel Wels, consiliarius, valde luscus 19. — Albertus Corringhton, infirmus et claudus, 21. — Opson Prât, infirmus, 7. — Wilford Wiodroff, claudus, 12. — Iohn Stokon, invalidus, 8. — Lorin Farr, infirmus, 23. — Laur. Saon, infirmus, 23. — Leonar. Narrengton, claudus, 5. — Beniam. Iohnson, invalidus, 4. — Isaac Morley an. natus 72, 5. — Iohn Ray 2. — Georg. Smith, infirmus, 5.

Membra conventus (Camera) Repraesentantium, quae sunt 26, habent 157 uxores. Quinque *officiales congressus* retinent uxores 22. Demum gubernator Brigham Young, ut vidimus, 68. Ita res procedunt inter Mormones.

(162) Anno 1846. Mormones ex Nauvoo ad Deseret emigrarunt : iamque anno 1850 ea colonia gubernium, quod vocant *territoriale*, habuit, donec completo legali colonorum numero (60,000) iuxta leges Statuum Foederatorum constituere possit *Statum* independentem. Haec dependet a praeside Statuum Foederatorum, a quo a 1850 territorii gubernator constitutus fuit idem ille Brigham Young, qui ab anno 1844, post violentam mortem Iosephi Smith a collegio XII. apostolorum electus fuerat ut prophetae successor. Cf. Harper *The Mormons* loc. cit. Is modo gubernii habenas negat novo gubernatori relinquere, ita ut armis tota quaestio finiatur necesse sit : secus Foederatis Statibus gravia ex Mormonum potentia imminere possent pericula.

suae subsidium proferunt, quorum alterum falsum esse videbimus, alterum saltem aequivocum.

Prius desumitur ex lege lata a Valentiniano seniore, referente Socrate, atque ex facto ipsius Valentiniani, qui vivente adhuc Severa nec ea repudiata, Iustinam virginem duxit. Sic enim rem totam refert Socrates : « Legem a se (Valentiniano) dictatam publice per singulas civitates proposuit, ut cuivis liceret duas simul uxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Iustinam duxit uxorem, ex qua Valentinum iuniorem suscepit (163). » Verum, praeterquam quod eiusmodi documentum ecclesiasticum non est, sed mere profanum, quod etiam in hypothesi de eius veritate normam praebere non potest christianae doctrinae, si ad critices severioris lucem revocetur, eius falsitas aperte se prodit.

Idque conficimus argumentis ineluctabilibus. Etenim 1. certum est Socratem deceptum fuisse in eo quod refert de ducta a Valentiniano Iustina virgine, cum constet ex Zosimo, scriptore ethnico et synchrono, illam fuisse uxorem Magnentii (164). 2. Certum est adeo Valentinianum ab eiusmodi polygamiae flagitio fuisse alienum, ut alter scriptor ethnicus ac non parum animo in Valentinianum infensus, eius castitatem extollat, nempe Ammianus Marcellinus, qui de eo scribit : « Omni pudicitiae cultu domi castus et foro, nullo contagio conscientiae violatus obscenae, nihil incestum : hancque ob causam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulae regalis (165). » 3. Certum est nullum eiusmodi legis vestigium ullibi apparere, quae adversata fuisset legibus antea datis a Valeriano et Galieno (166), ac deinde a Diocletiano et Maximiano Augustis (167).

(165) *Hist. Eccl.* lib. IV. c. 51. ed. Vales. atque ex Socrate id. Ipsum retulerunt Paulus diaconus, Zonaras, atque Nicephorus.

(164) *Hist.* lib. IV. c. 19. qui refert Valentinianum minorem natum *de coniuge*, quae prius Magnentio uxor fuerat.

(163) *Hist.* lib. XXX. cap. IX.

(166) « Eum qui duas simul habuit uxores, sine dubio comitari infamiam. » Lib. 18 c. *Ad leg. Jul. de adult.*

(167) « Neminem qui sub ditione Romani nominis, binas uxores habere posse, » vulgo patet, quum etiam in edicto praetoris huius modi viri infamia notati sint. » Leg. 2. Cod. *De incestis nuptiis.*

4. Certum est Valentinianum uti austerum nimis vindicem violatae castitatis a S. Hieronymo in crimen adduci (168), quod confirmat Amm. Marcellinus referens sub eius imperio complures virgines et nuptas adulterii Romae esse damnatas (169). 5. Certum est a nullo unquam, sive ex Rom. pontificibus sive ex SS. Patribus, qui ea aetate florebant et legis evangelicae acerrimi erant propugnatores, Valentinianum tum ob eiusmodi legem, tum ob perpetrata polygamiam fuisse sive reprehensum sive damnatum (170), quod certe facere non omisissent, si vera narrasset Socrates. 6. Certum est Theodosium M. qui una cum Gratiano, Valentiniani filio, eidem in imperio successerat, adeo aversatum polygamiam fuisse, ut eam vel in Iudaeis insectatus fuerit: (171), quid porro fecisset, si eam penes christianos reperisset? Reperisset porro si vera retulisset Socrates de data lege per universum orbem, qua facultas omnibus fieret duas, aut plures ducendi uxores priori superstiti. Immo non levis ubique excitatus fuisset tumultus, si quam duxissent alteram uxorem, eam dimittere ob abrogatam legem illam debuissent. 7. Denique certum est tum Theodoretum tum Sozomenum Socrati coevos, quique gesta Valentiniani prosecuti sunt, ne verbum quidem sive de ea lege, sive de Valentiniani polygamia unquam fecisse. Itaque inter fragmenta caetera eiusdem scriptoris et hoc referendum est, constituendumque Valentinianum post Severae obitum Iustinam duxisse, legitimoque eam sibi copulasse coniugio, prout modo concedunt ipsi protestantes veritatis evidentiâ compulsi (172).

(168) In Epist. I. *De muliere septies percussa ad Innocentium*. Ed. Vallars.

(169) Lib. XXVIII.

(170) Erat tunc Rom. pontifex Damasus, vivebant S. Ambrosius, S. Hieronymus, deinde vero S. Augustinus, Orosius, aliique, qui passim suis in scriptis de polygamia egerunt, expendent praesertim illud Apostoli I. Tim. 3. *Unius uxoris virum*.

(171) Leg. 7. *Cod. de Iudaeis*.

(172) Sane veluti fabellam Socratis historiam rejecit W. Lowth in notis ad cap. 51. lib. IV. nec non Basnagius in *Annal. politico-ecclesiast.* ad an. 375 n. IV. qui cum totum hoc negotium expendisset, concludit: « Quae igitur de

Hoc itaque sublato, utpote *falso*, documento, expendamus alterum oportet, quod ad minus *aequivocum* diximus ad fulciendam polygamiam. Desumitur vero ex epistola Gregorii Iunioris seu II. ad S. Bonifacium, qui pontificem hac de re interrogaverat, quid facto opus fuerit infirmitate laborante cuiusdam uxore? Respondisse autem pontifex his verbis perhibetur: « Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta » non valuerit debitum viro reddere, quid eius faciat iugalis? » Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret. Sed » quia hoc magnorum est, ille, qui non poterit continere, nubat » magis: non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit, et non detestabilis culpa excludit (173). » Dixi autem eiusmodi subsidium *saltem aequivocum*, idque tum ex parte historica, tum ex parte iuridica. Etenim quoad partem historicam hoc pontificis rescriptum alii in dubium revocant, ex eo quod sub eius successore Zacharia quamvis sedulo in archivis romanis conquisitum fuerit, repertum minime fuerit. Quod

» Iustina virgine Socrates narrat, *ea sunt a vero prorsus aliena*. Defuncta ergo » Severa. Valentinianus Iustinae nuptias adeptus est. » Quae cum ita sint, nescio unde desumpserit recens auctor Basnagium adducere pro polygamia legem et factum Valentiniani, et Gregorii II. Rom. pontificis, cum Basnagius refellerit Socratem, nec ullam prorsus Gregorii II. mentionem iniecerit. Rursum Baronio, ex quo nos argumenta ad Socratis respuendam narrationem desumpsimus, ad stipulatus etiam est ex protestantibus Melchior Zeidlerus in Tract. de polygamia p. 117. seqq. Waechterus tamen in epist. ad Io. Burchardum Menckenium inserta *Actis eruditor.* tom. 3. Supplementi p. 168 seq. nec non Vedelius lib. *De prudentia veteris Ecclesiae*, p. 229. antiquiores Lutherani Baronii argumenta ad an. 370. nihil solidi habere affirmant. Adeo possunt in animis anticipata iudicia! Cf. praeter Baronium an. cit. n. 124 seq. Valesium in notis ad loc. cit. Socratis, Pagium in not. ad an. 375. n. 5. Nat. Alexan. in sec. IV. c. ult. art. IV. Atque inter ipsos protestantes praeter Basnagium, Puffendorium *De iure naturae et gentium*. Francofurti ad Moenum 1706. tom. I. lib. VI. cap. I. *De matrim.* §. 16. et Buddaeum *Instit. theol. dogmat.* Lipsiae 1741. lib. V. c. VI. §. 41. in not. pag. 1519. qui pariter eiusmodi fabellam confutant. Quare mirum est, quod Alb. Fabricius in sua *Bibliographia antiquaria*, c. XX. §. X. adhuc visus sit hanc Socratis narrationem admittere.

(173) Apud Hartzheim, *Concilia Germanica*. Colon. Agripp. 1759. tom. I. p. 54. hac refertur a Gratiano *Causa XXXII. q. VI. cap. XVIII.*

certe suspicionem non immerito ingerit de eius veritate, cum incredibile videatur cito adeo tanti momenti documentum excidisse (174). Alii vero absolute negant, eiusmodi epistolam fuisse a Gregorio II. exaratam inixi praeterea silentio Othonis, et Willibardi (175). Quoad partem vero iuridicam, alii censent agi in ea de infirmitate perpetua, seu de impotentia, qua mulier illa laborabat, adeoque de impedimento dirimente. Quod coniecere fas est, tum quia verba pontificis hanc interpretationem admittere possunt, tum quia epistola S. Bonifacii, ex qua determinari posset genuina mens summi pontificis, ad nos non pervenit, ac praesumptio favet huic docto sanctoque pontifici, qui profecto noluit ab evangelica et apostolica doctrina recedere atque a constanti maiorum instituto (176). Aliis vero placet in illo rescripto agi de coniugio antea in infidelitate contracto, quod cum *verum* quidem fuerit, non autem *ratum* a pontifice iusta interveniente causa potuit dissolvi (177). Verum de hoc rescripto iterum in altera sectione redibit sermo.

Cum igitur ex universa antiquitate hoc unum documentum pro polygamia afferatur, illudque tot sit obnoxium sive criticis sive hermeneuticis difficultatibus, argumento est ineluctabili perpetuam constantemque Ecclesiae doctrinam fuisse, monogamiam a Christo Domino constitutam esse, adeoque in lege evangelica illicitam omnino esse polygamiam.

Caetera vero, quae afferri a nonnullis solent, vix disquisitionem merentur, quia aut destituta sunt fundamento historico et critico, aut facinus arguunt illorum, qui polygamiam in Ecclesia christiana attentarunt.

(174) Ita Collet, *De matr.* cap. V. n. 151.

(175) Uti Brintherim in op. *Monumenta primi, medii et novissimi aevi*, tom. VI. p. I. p. 451. qui tamen, ut postea videbimus, sententiam mutavit.

(176) Ita passim theologi respondere solent, etsi eiusmodi responsio Estio in lib. 4. Sent. d. 55. §. 6. minime arrideat, cuius verba in nostris Praelectionibus attulimus.

(177) Hanc sententiam amplexus est Sebastianus Berardi in op. *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*, p. II. Ven. cap. 66 de qua egimus in Praelection.

Ad primam classem refertur polygamia comitis a Gleichen, de qua scribit I. A. Fabricius « observandum est, quod etiam » pontifex Romanus Honorius III. *ab auctoribus non contem- » nendae fidei* traditur dispensasse polygamiam comitis a » Gleichen (178) » allegatque ad huius historiae confirmatio- nem Bayle in hoc Dictionarii articulo. Iam vero non modo nutare haec omnia, verum etiam prorsus fictitia esse facile evincitur. Etenim 1. nemo de hac polygamia a Rom. pontifice concessa scripsit ante Hondorfium, scriptorem Lutheranum, qui opus suum exaravit secul. XVII. (179) ut aliquo modo vindicaret Lutherum ob datam Philippo Hassiae ducendae alterius uxoris facultatem (180); factum vero istud contigisset sec. XIII., nec ullum citat auctorem anteriorem, sed unice innititur sepulchro quod Erphordiae visitur, in quo exhibetur comes inter duas uxores insculptus, ac fabulosae traditioni (181). Quasi nempe receptum ea aetate non fuerit, ut inter duas uxores successivas medius maritus sepeliretur aut insculperetur (182). 2. Non refert Hondorfius, a quo pontifice data haec venia fuerit polygamiae, siquidem nomen Honorii III. de suo adiecit Fabricius. 3. Numquam sive Lutherus, sive alii primi *Reformatores* ad cohonestandam concessam Philippo polygamiam se receperunt ad facultatem a Rom. pontifice quondam concessam. 4. Nunquam aliquis ex tot principibus, qui maxime eam exoptassent,

(178) In *Bibliogr. antiquar.* c. XX. §. XI. ed. 3. Hamburgi 1760. p. 915.

(179) Inscriptum est opus Hondorfii *Theatrum historicum* ed. Francofurt. 1655. in-8. pag. 355.

(180) Et haec est unica ratio, ob quam Fabricius eam refert acceptatque, ut nempe aliquo modo sese opponeret Lindano, Maimburgio, Varillasio, Bossueto, qui *tantopere insultare solent B. Luthero*. ut ipse loquitur. Et hac ipsa de causa eandem historiolum exscripsere ab Hondorfio auctor op. *Polygamia triumphatrix*: Dresser, *Millen ar.* VI. Zeillerus *Continuat. itineris German.*, Peccenstenius in *Theat. saxon.*

(181) En eius verba loc. cit. « Huius rei monumentum Erphordiae exstat: in quo ex utroque latere comiti uxores adstant. Regina marmorea corona ornata: » Comitissa sculpta est nuda et infantes ad eius pedes reptantes. »

(182) Uti adhuc visitur in mausoleo comitis Petri de Mansfeld Luxemburgi Cf. Feller *Dict. hist.* art. *Gleichen*.

apud Rom. pontificem, ut eam obtinerent, exemplum comitis a Gleichen allegavit. Hinc est, quod nunc critici omnes ad fabulas amarent eiusmodi comitis polygamiam, saltem tanquam a pontifice concessam, ne Bayle ipso excepto, ad quem pervocat Fabricius (183).

Nihilo tamen minus illustris huius aetatis auctor visus est fidem adiungere huic facto, tum quod profundae traditioni innitatur, tum quod copiosis historicis fulciatur documentis (184). Verum duo haec, falsitas scilicet et veritas huiusce historiae haud aegre inter se componi posse videntur, si oppor-

(185) Fabricius allegat ed. secundam *Dictionarii historici et critici*; iam vero ego prae manibus habeo ed. tertiam Rotterodami 1720. attamen hic auctor tum in artic. *Gleichen* tum in nota *B* respuit ac refellit historiolum, quae ita narratur. Comitis amore capta filia Sultani dum captivus comes degeret penes turcas, ei fugam tutam se praebituram promisit, dummodo suas sibi nuptias polliceretur, quamvis sciret eum iam matrimonio devinctum. Reipsa fugam arripuerunt, Venetias appulerunt, ac Romae a pontifice facultatem comes obtinuit eam superinducendi; cumque patriam repeliisset, comitissa eius uxor laeta excepit novam coniugem, quae utpote sterilis veluti suos spectabat liberos comitissae. Tota haec fabula ex sculptura sepulcri originem habuit. Cf. opus cui tit. *Disquisitio historico critica in comitem de Gleichen, cuius monumentum est in Ecclesia sancti Petri*. Auctore D. Placido Muth. Erfordiae 1788. in-12.

(184) Sic enim scribit cl. comes de Montalembert in *Hist. S. Elisabeth* ch. XVI. ed. sixième, Paris 1854. pag. 150. « On remarque parmi eux (les croisés) » le nom de ce comte Louis de Gleichen, si célèbre en Allemagne par ses » aventures romanesques pendant cette croisade. Une tradition, enracinée et » appuyée par de nombreuses preuves historiques, raconte qu'ayant été fait » prisonnier en Palestine, et transporté en Egypte, il fut délivré par la fille du » Soudan Melechsala, à condition qu'il l'épouserait, quoiqu'il eût laissé en » Thuringe sa femme, née comtesse d'Orlamunde. Il l'emmena avec lui à » Rome, où il obtint, à ce qu'on prétend, l'autorisation du pape pour cette » double union, et de là à son château de Gleichen, où les deux épouses vécut » rent dans la plus parfaite union. »

Qui deinde in nota subdit: » Cette histoire déjà qualifiée dans une Chronique » du XV. siècle de *Historiam nominatissimam comitis de Gleichen*, a été l'objet de nombreuses discussions entre les savants et historiens allemands des » deux derniers siècles, qui ont tour à tour combattu ou affirmé la réalité de ce » double mariage. On peut en voir l'énumération dans Justi (Dilich, Hess. » *Chron. II.* p. 92-94.) Le tombeau de ce comte, couché entre ses deux femmes, se voit dans la cathédrale d'Erfurth. Les traditions de la chevalerie française attribuent le même trait à Gilles de Trazegnies. »

tune distinguatur rei substantia ab eius adiunctis. Rei substantia in eo consistit, quod comes a Gleichen in sua expeditione in manus infidelium inciderit atque ab iisdem ex Palaestina in Aegyptum abductus, ubi filia sultani Melechsala eius amore capta ipsi evadendi opportunitatem obtulerit, dummodo se vellet in coniugem ducere; quod, sponsione facta, ambo simul fugam arripuerint, Romamque se contulerint, atque exinde comes in vulgus sparserit facultatem se a Rom. pontifice has nuptias iungendi obtinuisse, vivente adhuc priori uxore sua. Quae quidem omnia fidem non superant. Ast quod Rom. pontifex reipsa secundas has nuptias ei indulserit, nullo modo admitti potest. Nam datae huius facultatis nullum prorsus extat documentum; nemo unus ex antiquis eam aut retulit aut obiecit; Honorii III. ut vult Fabricius, fidei ac disciplinae tuendae studium nulla ratione patitur, ut id admittatur. Itaque eiusmodi obtentae concessionis rumor ex parte comitis non fuit nisi quaesitus color, quo turpem suam agendi rationem tegeret, aetate illa haud insolens. Quod vel innuere videtur cl. auctor quem adduximus (185), sicque omnia apprime componuntur.

Ad alteram classem referri debet polygamia a Lothario, imperatoris Lotharii filio et Caroli Calvi nepote, Lotharingiae rege, pertentata, dum Theutberga repudiata Waldradam ducere in uxorem contendit. Nam vix res Nicolao I. summo pontifici, innotuit, ut causam eius discussisset, repudium improbaverit, acta concilii Metensis exciderit, quod Lothario faverat, episcopos praevaricatores deposuerit, adegerit Lotharium sub excommunicationis interminatione ad Theutbergam recipiendam, atque ad Waldradam pellendam; Waldradam ipsam excommunicationis poena mulctaverit. Quae omnia confirmavit et execu-

(185) Ut patet ex verbis: à ce qu'on prétend. Qua de causa prudenter in versione itala adornata a Nic. Negrelli. Vienna 1858. quemadmodum etiam in eiusdem historiae compendio quod eodem an. Augustae Taurinorum a pia comite Solaro della Margarita editum est, totus hic tractus omissus fuit. Non item vero in versione Anglica, quam vulgavit Mary Hackett Dublin. 1852.

tioni mandavit Nicolai successor Hadrianus II. (186). Ut vero magis pateat, quo animi vigore SS. pontifex Nicolaus restiterit nefario Lotharii ausui, non abnuimus gravissima eius verba describere ex epistola, quam ad episcopos Lotharii ditioni obnoxios scripsit, ut eos fortes redderet in oppositione adultero regi facienda: « Quapropter, inquit, obsecro vos per adventum » D. N. I. C. ante cuius conspectum vel pro legitimis certaminibus coronam, vel pro desidia, quod absit, poenam percipietis: » ut tandem aliquando recogitetis ministerium, quod accepistis, » proiciatis desidiam, pellatis a vobis servilem timorem, resumatis episcopalem libertatem, corripatis speculatorum et » pastorum officium, et precando, obsecrando, suadendo, modo » caduca huius mundi prospera exponendo, modo in aeternum » mansura gaudia praedicando, iam nominatum regem (Lotharium) frequentius adeatis, et tam ex auctoritate Dei, quam » etiam ex nostri apostolatus iniuncta vobis praeceptione, quousque, si non obedierit, hanc, quam nunc habet, *adulteram mulierem* proiciens, finitivam permansioramque demus super » eum sententiam...Eruite hunc virum, qui ducitur ad mortem, » qui trahitur ad interitum, liberare ne cessetis. Clamate, quasi » tuba, exaltate voces vestras et annuntiate illi scelera sua, » quibus peccat, et peccare facit Israel. Quod si ille non audierit, ipse in iniquitate sua morietur, sanguis eius super » caput eius erit: vos autem animas vestras liberabitis (187). »

Iste ne erit pontifex, qui Lothario polygamiam indulserit? Praeterea non de polygamia directe agebatur, sed potius de indissolubilitate coniugii: quum rex non iam duas simul uxores habere contenderet, sed potius divortio facto cum priori uxore, et quidem legitimo, ut ipse autumabat, alteram duxerat; prout passim fit apud protestantes, et penes gubernia illa, in quibus obtinent matrimonia mere civilia per legem sancita: neque tamen pontifex passus est Waldradam uxorem vocari.

Quum vero duo haec facta vel sola sint vel praecipua saltem,

(186) Cf. Natal. Alexandr. Diss. IX. in Hist. Eccles. saec. IX. et X.

(187) Epist. Nicolai 52. tom. III. *Concil. Galliae* pag. 269 seqq.

quae in favorem polygamiae simultaneae inter christianos afferri consueverint, alia minoris momenti non persequar, quae aut ad rem non faciunt, aut fabulosa omnino sunt (188), nec seriam disquisitionem exposcunt. Liceat ergo concludere unitatem ita esse christiani matrimonii proprietatem, ut polygamia simultanea prorsus excludatur.

CAPUT II.

De polygamia successiva.

ARTICULUS I.—Ecclesiae doctrina ac disciplina circa bigamiam, seu secundas nuptias, exponitur et vindicatur.

In hoc argumento operae pretium est sedulo Ecclesiae doctrinam a disciplina secernere, quae diversis aetatibus obtinuit in ecclesia sive Graeca sive Latina.

Doctrina catholica semper haec fuit, validas licitasque esse secundas et posteriores nuptias. Contra vero non pauci haeretici antiquiores secundas nuptias, multo vero magis posteriores, defuncto priore coniuge, tanquam illicitas ac nullo modo ferendas improbarunt et execrati sunt. Hunc errorem sub cuiusdam perfectionis obtentu professi sunt Montanistae; cujus rei monumentum extat ineluctabile in variis Tertuliani libris, praesertim vero in libro *De monogamia*. Quemadmodum vero in aliis erroribus sic et in isto Montanistas Novatiani imitati sunt. Hos omnes Ecclesia catholica damnavit.

Licet autem Ecclesia eiusmodi errorem proscripserit, attamen minus semper propensam se exhibuit erga nuptias successivas, praesertim tertias et posteriores. Dum proinde magno prosequabatur honore nuptias primas, benedictione, coronatione, aliisque eiusmodi ritibus, caeteras contra hisce significationibus honoris

(188) Cuiusmodi sunt censenda, quae ex Io. Bodino refert I. A. Fabricius op. et loc cit.